

Biuletyn

Koła Miłośników
Dziejów Grudziądza

Muzeum

Rok III: 2005

Data odczytu: 9.11.2005

Numer 30 (69)

Data wydania: 9.11.2005

Edward Wiśniewski

Fijewo i Fryta, zapomniane dzielnice Grudziądza.

Fryta. Pierwsze wzmianki o tym osiedlu znajdujemy już w XIII w., jako Fryta zamkowa. Leżała w zakolu obecnej Trynki, na jej prawym brzegu, w kwadracie obecnych ulic: Marii Skłodowskiej-Curie, Groblowej, Mickiewicza.

Około 1415 r. Krzyżacy pobudowali tu młyny; tzw. Nagórny – w zakolu Trynki i Nadołny- przy ujściu Trynki do Wisły i połączono je Rowem Młyńskim – tzw. Młynówką (obecnie zakryta część Trynki). Rzeczka ta miała za zadanie zbierać i odprowadzać do Wisły z wysychającego jeziora w Tuszewie oraz i odnogi Ossy – nieuregulowanej.

Przy Młynówce osiedlali się pierwsi osadnicy. Za czasów komtura Siegharda von Schwarzburg, w latach 1320-1328, na polach Fryty i południowej części osiedla Fijewa wytyczono ogrody tzw. uprzywilejowane – leżące bliżej miasta i nieuprzywilejowane – leżące bliżej odnogi Ossy – obecnej Trynki. Po lewej stronie Ossy istniały łąki zamkowe, poprzecinane gozlami. Czynsze za te ziemie były zróżnicowane ze względu na wielkość ogrodów i stodół. Ludność dzieliła się na dwie grupy: mieszczan – mieszkających w mieście i przedmieszczan - mieszkających poza miastem. Ogrody istniały aż do połowy XVIII wieku.

Rozwój osiedla nastąpił głównie za czasów starościńskich, a konkretnie po uregulowaniu kanału Trynka w 1552 r., łączącej właściwe koryto Ossy, poprzez jezioro Wielkie Tarpno i spływu wody do Wisły.

Wg inwentarza z 1739 r. osada liczyła tylko 16 czynszowników, którzy płacili podatki do zamku. Nastąpiła wtedy też imigracja osadników z niemieckich „Landów” i już w 1783 r. osiedle to zespolono administracyjnie z miastem. Figurowało jako Przedmieście Boczne. Po 1848 r. rozebrano średniowieczne bramy miejskie w tym również „Boczną”, a około 1886 r. zasypano fosę w miejscu, gdzie dziś przebiega ulica Groblowa. Ulica Boczna stała się ulicą Centralną. Nazywano ją również ulicą Tytoniową – a uprawiano tytoń w dolnej jej części. Powstały takie obiekty jak: synagoga (1845), Gazownia Miejska (1865), Poczta Cesarska (1882), Bank Wschodni (1902), Szkoła Lahmanna dla sierot wyznania judaistycznego (1900), kościół ewangelicki przy Trynce (1897-1900). Przy ul. Trynkowej (obecnej Marii Skłodowskiej-Curie) powstała Szkoła Żeńska (1849), Straż Pożarna (1876) i obok – Królewska Kasa Miejska i Elektrownia (1898). W narożu rozbudowano Młyn Nagórny i most przez Trynkę

W celu umożliwienia dostawy węgla do Gazowni, pobudowano kolejkę wąskotorową z dworca kolejowego, wzdłuż Tuszewskiej Grobli (obecnie ul. Rapackiego) do Gazowni.

Obecna ulica Sienkiewicza, znana jest od 1872 r. jako Börgerstrasse. Była zabudowana tylko do Poczty Królewskiej. W 1881 r. wybudowano Gimnazjum Królewskie (obecnie naroże ul. Sienkiewicza i Kosynierów Gdyńskich), za Poczta Królewską – (w 1891) powstała Szkoła Realna i dalej Szkoła Gminna. W narożu ul. Groblowej i Ogrodowej powstał bank pod nazwą Kaiserliche Reichsbankstelle (1890), a w pobliżu powstał Drzewny Rynek, późniejszy Rybny Rynek, na którym zaczęto handlować od końca XIX w. rybami. W latach 1913-1915

placyk otrzymał efektowną oprawę – balustradę wraz z fontanną, która obecnie jest odnawiana. Przy ul. Ogrodowej istniał cmentarz katolicki (obecnie plac zabaw).

Nastąpiła ścisła zabudowa budynkami mieszkalnymi, sklepami branży spożywczej, lokalami usługowymi. Obecnie stanowi ten teren centrum handlowe Grudziądza.

Fijewo.

Osada, później folwark znajdowały się zaraz za miastem na północ od Bramy Łasińskiej i sięgają XIII i XIV wieku, kiedy to Krzyżacy, właściciele zamku, założyli tam gospodarstwo dla własnych potrzeb, zaopatrując się w mięso i płody rolne. Istniało tam kilka spichlerzy. Z biegiem czasu przy trakcie łasińskim – obecnie ul. Wybickiego zasiedlali się pojedynczo osadnicy. W średniowiecznych aktach, obszar ten figuruje jako Fijewo lub Fiou, zapewne od niemieckiej nazwy bydła „Vieh”). Z chwila wypędzenia Krzyżaków w 1454 r. administratorami folwarku Fijewo, jako dobra królewskie, stali się polscy starostowie i mianowani przez nich zarządcy. Lustracja z 1603 r. wymienia, że istniał tam dom murowany, zbudowany jeszcze za czasów krzyżackich, stajnia, stodoła, szopy itp., i był ogrodzony solidnym parkanem. Fijewo jak i Fryta uległy zniszczeniu w czasie wojen szwedzkich – 1655-1660 r.

- 2 -

Z biegiem czasu powstał duży folwark w okolicy obecnego browaru „Kuntersztyn”, a osadnicy osiedlali się również przy trakcie prowadzącym do folwarku tj. obecnej ulicy Sikorskiego. Wg inwentarza z 1739 r. Fijewo posiadało browar, gorzelnię, owczarnię i folwark. Na terenie Fijewa – tuż po prawej stronie od Bramy Łasińskiej dn. 20 I 1749 r. starosta grodzki Jerzy Mniszech odstąpił oo. reformatom (zakon św. Franciszka) teren 6 ha, 65 arów na budowę kościoła i klasztoru. Obiekty te powstały w 1750 –51 r. W r. 1801 nastąpiła kasacja zakonu przez cesarza Fryderyka Wilhelma III a klasztor zamieniony został na dom poprawczy, później jako zakład karny dla kobiet. Obecnie obiekt ten, usytuowany w śródmieściu, chluby naszymu miastu nie przynosi.

Po I rozbiore Polski Grudziądz liczył tylko 2172 mieszkańców, gdyż część Polaków wyemigrowała do centralnej Polski. Zaczęli napływać osadnicy z Niemiec i dla nich utworzono osiedle 50 domków jednorodzinnych przy szosie do Łasina, nazwano je „kolonią”. Już w 1783 r. Fijewo weszło w skład organizmu miejskiego. Odstąpiono w dzierżawę (na 40 lat) zabudowania folwarczne i tam powstały gmachy Urzędu Miejskiego („Königliche Amts Gebäude”). Ulicę nazwano w 1781 r. Amtstrasse (ulica Urzędowa, obecnie ul. Sikorskiego). W tymże roku powstała ul. Solna – pierwotnie jako ul. Pocztowa, gdyż istniał tam pierwszy urząd pocztowy, a później urząd podatkowy, szpital ewangelicki oraz teatr. W związku z budową cytadeli powstają drogi do niej. Folwark Fijewo uległ dalszemu rozparcelowaniu. Część zabudowań np. browar i część gruntów przyłączono do wsi Tuszewo a resztę ziemi oddano mieszczanom. Powstaje budynek sądu – obecny główny budynek szpitala miejskiego, a ulicę nazwano Gerichtsstrasse (ul. Sądowa). W 1872 r. pobudowano przy ulicy sąd i zakład karny istniejący do dziś, a nazwę ulicy Sądowej zmieniono na ulicę Szpitalną. Zbudowano też szpital miejski. Kosztem 77 000 marek pobudowano w 1888 r. dom dla chorych na choroby zakaźne, w 1897 r. – nowy budynek, kosztem 160 300 marek, łącząc go korytarzem z głównym budynkiem. Przy końcu ulicy Urzędowej, przy kanale Trynka powstał nowoczesny budynek Starostwa (1895). Innym ważnym obiektem jest wybudowane w l. 1894-1896, przy ul. Legionów 2, Seminarium Nauczycielskie Królewskie, obecne CKU. Ważnym obiektem jest również budynek obecnego Centrum Kultury „Akcent” przy ul. Wybickiego 38/40. Mieściła się tam od 1834 r. Łoża Masońska, która tworzyła styl życia kulturalnego w Prusach. Okazałym budynkiem jest narożny dom przy ul. Wybickiego – Sikorskiego, tzw. Ubezpieczalnia pobudowano na miejscu dawnej stolarni, oraz Hotel pod „Czarnym Orłem” – do niedawna znany jako „Dom Kultury Stomil”. Przy narożu ul. Nadgórznej i Fortecznej powstała w 1890 r. jedna z pierwszych szkół gminnych.

Na przełomie XIX i XX wieku ul. Wybickiego – dawny trakt do Łasina zabudowany został licznymi kamienicami secesyjnymi, właściciele kupców, rzemieślników itp. Dnia 12 III 1869 r. wyszło rozporządzenie z 9 III 1869 r. w „Amts-Blatt” (Dziennik Urzędowy), regulujący własności na terenie Kolonii Fijewo, wg którego tzw. Wielki Plac Ćwiczeń, tereny Fijewa-Pastwiska tworzą samodzielny obszar podlegający dowódcy twierdzy. Począwszy od ul. Fortecznej (1872), rozpoczęła się budowa obiektów militarnych.

W 1883-1885 powstają koszary dla artylerii polowej przy ul. Bema 2 i Legionów 14-22. W 1890-1897 od podstaw wzniesiono koszary pułku piechoty przy ul. Legionów 56/64 oraz drugie koszary artyleryjskie przy ul. Legionów 46/52. Przy ul. Bema powstał budynek komendantury, główna wartownia, areszt, kompleks łaźni i pralnia. Po lewej stronie ul. Legionów powstały obiekty intendenty jak piekarnia przy ul. Prowiantowej (1897), obiekty sportowe przy tejże ulicy, budynek administracyjny (Legionów 25), lazaret garnizonowy przy ul. Legionów 57 (1893-1895).. Dla ćwiczeń wojska utworzono plac musztry i strzelnicę – obecne osiedle Tarpno.

Przy ul. Legionów 28, dzięki zapisowi w testamencie Gustawa Roethego, który przeznaczył na ten cel 60 000 marek, wybudowano w 1908 r. okazały budynek Muzeum (koszt budowy wynosił 100 000 marek). Zasoby Muzeum liczyły 9 000 pozycji. Kustoszem Muzeum został dr prof. Ignacy Pretorius.

Na górze Garnizonowej zbudowano w 1898 r. Kościół Garnizonowy ewangelicki, a w latach 1905-1911 wzniesiono naprzeciw kościoła koszary dla pionierów (ob. ulica Saperów, Jagiełły, Fijewskiej i Jagiellończyka), zajmując nawet teren dawnego cmentarza więziennego.

Cegłę dla obiektów wojskowych dostarczano z cegielni „Gramberga” z Małego Tarpna oraz „Jakobsona”, która znajdowała się na skarpie wiślanej, po lewej stronie ul. Saperów. Należy również wymienić „Tivoli” – obiekt kulturalno-rozrywkowy przy ul. Legionów 23. Organizowano tu wystawy w roku 1885 i następnych.

Jak z tego wynika, tą część miasta należałoby nazwać dzielnicą Wojska Polskiego, gdyż żadnej nazwy o tym brzmieniu nie mamy, osiedla Tarpno nazwać osiedlem Piastów, istnieją tam ulice dawnych królów, a tzw. „Kapustę” nazwać osiedlem Powstańców Polskich(L.B.S.)

Komentarz do planu miasta.

nr	obiekt	Data budowy
1.	Kościół ewangelicki, ob. Katolicki p.w. Niepokalane-go Serca NMP.	1897-1900
2.	Szkoła Gminna, ob. Szkoła Podstawowa nr 5 im.	~ 1892
3.	Gimnazjum Królewskie, ob. I LO im B. Chrobrego	1874
4.	Wyższa Szkoła Realna Mat.-Przyrodn., ob., Oddz. UMK	1891
5.	Poczta cesarska, ob. Poczta Polska	1881-1891
6.	Szkoła Lahmana dla sierot wyzn. Mojżeszowego, ob. Urząd Miejski 2	1900-1903
7.	Gazownia, ob. Administracja gazowni	1865
8.	Elektrownia, ob. Administracja elektrowni	1898
9.	Straż pożarna – nie istnieje	1876
10.	Młyn Krzyżacki- Nagórny,	po 1415
11.	Szkoła Żeńska, ob. Zespół szkół Gastr. Odzież.	1849
12.	Synagoga – nie istnieje	1844
13.	Cmentarz katolicki – plac zabaw	~ 1850
14.	Bank Wschodni – Bank Pomorski	1890
15.	Drzewny Rynek – Rybny Rynek	
16.	Kościół Reformatorów – Zakład Karny	1750
17.	Klasztor Reformatorów – Zakład Karny	1750
18.	Sąd i więzienie – Zakład Karny	1870
19.	Folwark Fijewo – Browar Kuntersztyn	1850
20.	Urząd Miejski – budownictwo mieszkaniowe	~ 1780
21.	Starostwo grodzkie i miejskie – nie istnieje	1895
22.	Szpital Miejski – pierwotnie sąd	1872-1898
23.	Seminarium Nauczycielskie - CKU	1894
24.	Teatr Miejski – później spichrz – nie istnieje	1847-1923
25.	Pierwsza poczta – nie istnieje	
26.	Szpital Ewangelicki – budownictwo mieszkaniowe	
27.	Hotel „Pod Czarnym Orłem”	~ 1840
28.	Kasa Chorych - Ubezpieczalnia	~ 1890
29.	Kartoflany Rynek	
30.	Loża Masońska – CK „AKCENT”	1834
31.	Szkoła Gminna – SP nr 9	1890
32.	Cmentarz Zakładu Karnego – nie istnieje	~ 1800
33.	Cegielnia Jacobsona – nie istnieje.	1900-1920
34.	Koszary artyleryjskie – obiekty wojskowe	1883-1885
35.	Dowództwo wojskowe – obiekty wojskowe	~ 1890
36.	„Tivoli” – kino „Tivoli”	~ 1885
37.	Muzeum – Biblioteka Miejska	1908-1911
38.	Koszary nowoartyleryjskie – obiekty wojskowe	~ 1892
39.	Koszary piechoty – obiekty wojskowe	1890
40.	Szpital wojskowy - klinika wojskowa	1893-1895
41.	Zabud. Prowiant – boisko sport, Klub Garnizon.	1897
42.	Restauracja „Pod Łabędziem” – budynki mieszkalne	
43.	Koszary żandarmerii	~ 1920
44.	Plac ćwiczeń – Osiedle Tarpno I	
45.	Strzelnica – park	
46.	Ogrodnictwo Frencha	1900

PLAN MIASTA Z 1925 r.

